

SARUNA PIRMS PIRMIZRĀDES

Ar izrādes „Visas viņas grāmatas” režisoru **Dmitriju Petrenko** sarunājas **LKA profesors, teātra vēstures pētnieks Jānis Siliņš**

Dmitrijs Petrenko Dailes teātrī iestudē izrādi „Visas viņas grāmatas”, kas veidota pēc vācu rakstnieka Bernharda Šlinka (1944) daiļrades motīviem.

Dmitrijs Petrenko. Viss sākās ar manu pirmo iestudējumu Dailes teātrī „Biedre Zariņa”, kurā es pieskāros tematam – cilvēks un vēsturiskais konteksts. Tad tas bija latvietis: gan astoņdesmito gadu kontekstā, gan šobrīd, kad daudz kas ir mainījies. Mani interesēja, kas ir mainījies? Ko mēs esam vēlējušies un ko esam ieguvuši, ko esam zaudējuši?

Šis ir otrs variants tematam par cilvēku un pagātni. Šoreiz tā ir Vācija, bet es saskatu ļoti daudzās līdzības ar mūsdienu Latviju, arī Krieviju. Vēlos turpināt pētīt pagātni un to, kā tajā visā milzīgajā politiski vēsturiskajā kontekstā eksistē „kaut kāds viens cilvēks”, kurš mēģina to „kaut kā izdzīvot”! Ļoti konkrēti ar savu mīlestību, likteni, lai gan viņam nemitīgi apkārt ir vēsture, politika...

Jānis Siliņš. Vēsture, politika neļauj cilvēkam būt pašam un lemt savu likteni?

D.P. Tas ir ļoti interesants jautājums, vai cilvēks var ietekmēt ārējos apstākļus un cik ļoti tas viņus ietekmē. Kā konteksts ietekmē pašu cilvēku? To mēģināju kopā ar dramaturģi Rasu Bugavičuti risināt arī iepriekšējā uzvedumā Dailes teātrī „Biedre Zariņa”.

Es negribētu atklāt izrādes sižetu, bet te ir holokausta tēma. Iestudējot es daudz lasīju, pētīju, staigāju pa muzejiem, ne tikai Latvijā. Runāju ar vēsturniekiem. Mani tiesām ļoti interesē jautājums, kā, dažādu apstākļu ietekmēts, mainās cilvēks. Tā ir interesanta tēma, kad cilvēki saka, ka viņi..., ka mēs... neviens sevi paši nepazīstam. Tikko tu esi kādos citos, ekstremālos apstākļos, tu nevari atbildēt, ko darītu tajā situācijā, kā tu rīkotos, un kas ir tas pareizais? Par to vēlos runāt, kaut kādā mērā atklāt..., jā, te ir arī pētnieciskie darbi.

J.S. Tātad pētnieciskais darbs. Holokausts visādos veidos, dažādos slāņos ir pētīts, interpretēts. Ir pagājuši daudzi gadi, vieni ir atvainojušies, otri ir piedevuši, citi nav piedevuši. Citi skatās uz to, kā uz obligātu prasību, lai vēl un vēlreiz pārņemtu, bet citi, lai atvainotos. Daudzi to ir aizmirsuši vai nevēlas par to runāt.

D.P. Es uz to neskatos kā tikai uz holokaustu vēsturiskajā izpratnē, bet gan uz tādu vēsturisku notikumu, līdzību, kas arī šodien var notikt. Kādā grāmatā lasīju šādu viedokli, kurā autors atklāj, ka viņam neesot bail, ka tas varētu notikt pret viņu, bet, ka mēs paši varētu to izdarīt pret kaut kādiem citiem cilvēkiem. Tas, ko es redzu, piemēram, mūsdienu Krievijā...

J.S. Un Latvijā?

D.P. Arī Latvijā, protams, var atrast kādu grupu un teikt, ka viņi ir vainīgi pie visa kā! Ne jau konkrēti holokausts ir tas, kas šajā iestudējumā interesē. Un ne tik daudz kā viens vēsturiskais notikums, bet gan kā kaut kāds modelis, psiholoģiskais, sociālais modelis, ko kāds var piemērot šodien mūsdienu sabiedrībā un tādā modelī rīkoties attiecīgās situācijās.

Var jau būt, ka Latvijā šī tēma nav tik aktuāli, asi un precīzi skatīta, bet pasaules kontekstā šis ir modelis, ko var un vajag pētīt...

J.S. Tātad, iestudējot izrādi, ir arī kāda reakcija uz aktuālām sociāli politiskām situācijām?

D.P. Jā, varbūt arī tas, bet ne galvenais, vienkārši fonā to jūtu. Es nevaru to nejust. Ejot pa ielu, runājot ar cilvēkiem, skatoties televīziju... Tas ietekmē! „Visas viņas grāmatas” nebūs izrāde tikai par mīlestību un attiecībām, jo tur „apakšā ir šī pagātne”, un tu domā, ko darīt ar šādu pagātņi? Vāciešiem vēsture ir viens veids, mums – cits! Vai justies vainīgiem, kādā veidā šo vainas apziņu atrisināt? Arī mums šis ir aktuāls jautājums, ko darīt ar savu pagātņi un vēsturisko pieredzi.

J.S. Kā tad mākslinieks rīkojas ar pagātņi? Vēsturi?

D.P. Vēsturi var skatīt kaut kādā makro līmenī, bet izrāde piedāvā mikro līmeni. Man tuvāka ir šāda pieeja. Skatot cilvēku attiecības, tu redzi to „lielo bildi” un kontekstu vēl precīzāk, nevis otrādi, kad no lielā ej uz mazo. Es nevēlos, lai tas būtu tikai attiecību, mīlestības stāsts. Ir viens varonis, kurš sāk kaut ko darīt, bet tad viss krasi mainās, viņam tiek piedāvāti citi morāles kritēriji. Visu izrādi galvenais varonis risina vienu jautājumu „var vai nevar?”, „drīkst vai nedrīkst?”, tas ir labi vai slikti? Tas nav „būt vai nebūt?” jautājums, bet tieši „var vai nevar?”.

J.S. Savā diplomdarbā Tu jau arī risināji šo jautājumu. Toreiz bija Tomasa Manna stāsts (izrāde „Tonio”, DDT, 2012).

D.P. Jā, toreiz arī Tomas Manns man piedāvāja ierosmi. Šis attiecību stāsts šādā aspektā ir ļoti svarīgs. Izrādē „Visas viņas grāmatas” Mihaels ir pārliecināts, ka visu mūžu mīl Hannu, bet, kad viņš daudz ko uzzina par viņu, par viņas pagātņi, tad sāk domāt, vai viņš ir noziedznieks vai nav? Vai viņš drīkst viņu mīlēt, vai nedrīkst! Vai drīkst piedot? Un, kas viņai, Hannai, ir jāizdara, lai viņš viņai piedotu? Tas ir tas, kas mani interesē.

J.S. Šekspīra Monteki un Kapuleti? Ne Hanna, ne Mihaels jau nav vainīgi? Ir tādi konkrēti apstākļi.

D.P. Hanna visu laiku taisnojas, ka tas ir bijis tikai viņas darbs. Mihaelam vienmēr viss ir skaidrs, kas ir balts un melns, bet tad viņš satiek Hannu, kura ir tajā „melnajā

pusē”, nevis „baltajā”. Un tad tik viss sākas..., viņi tajā „iestieg”. Viņš sāk meklēt atbildes uz daudziem jautājumiem, bet tā arī līdz mūža beigām atbildi neatrod. Hannai ir cietums, un tas ir arī viņas klosteris, kurā mēģina sevi izprast. Mihaels ir jurists, kurš kļūst par vēsturisku pētnieku, kas, manuprāt, savā veidā arī ir tāds personisks klosteris. Viņš vairs nav tas, kurš tieši ietekmē kā jurists, prokurors, bet sāk risināt ļoti svarīgus morāles jautājumus. Viņš iet to pašu ceļu, ko Hanna. Dzīvo it kā klosterī. Protams, te ir arī mīlestība, sekss, attiecības, bet tas nav galvenais. Mihaelu izrādes sākumā ļoti apzināti rādām tādu, kuram vienmēr viss ir skaidrs, kas ir balts, kas melns, un tad sākas problēma, kad viņš sāk šaubīties.

J.S. Kā Tu atradi šo materiālu? Daudzi cilvēki nekad mūžā nav dzirdējuši par šo autoru.

D.P. Vienmēr esmu daudz lasījis. Pie teātra lietām es nonāku ar literatūras palīdzību. Tā kādreiz bija arī ar Antonu Čehovu. Man viņš ļoti patika, un man likās, ka mums skolā par viņu kaut kā nepareizi stāsta. Un tajā brīdī krievu valodā vispār nevarēja atrast jaunas vērtīgas publikācijas par Čehovu. Es viņu atklāju ar citu tautu pētnieku palīdzību. Lasīju angļu valodā un ieguvu ļoti daudzas vērtīgas lietas. Es bieži vien skatos, kāda izdevniecība ir kādu darbu izdevusi, un, ja tā ir nopietna izdevniecība, tad es sāku interesēties par tiem autoriem, ko izdod. Tā deviņdesmito gadu beigās vai nedaudz vēlāk izlasīju Bernharda Šlinka romānu. Sāku interesēties par Bernhardu Šlinku un viņa daiļradi. Izlasīju vairākus darbus. Kad Dailes teātris man piedāvāja kaut ko iestudēt, tad sapratu, ka pamatā būs Šlinka darbs. Izrādes materiāls ir kompilācija, ko veidojām kopā ar dramaturģi Justīni Kļavu. Pamats ir „Priekšlasītājs”, bet ir kaut kas no romāna „Pārņākšana”, kurā galvenais varonis lasa „Odiseju”, kas Šlinkam ir ļoti svarīgi, un ir arī romāna „Paštiesa” motīvi.

Darbības vieta ir Heidelbergā. Tur viss arī notiek. Mēs ar aktieriem Daini Grūbi un Esmeraldi Ermali „Google map” skatījāmies, kādas ir tās vietas, kurās dzīvo abi varoņi.

Man ir izveidojusies ļoti laba sadarbība ar dramaturģi Justīni Kļavu. Viņa saprata, ko vēlos, un ļoti prasmīgi salikusi tekstu tā, lai aktieriem būtu vieglāk runāt. Arī abi aktieri jau no pirmā brīža atzina, ka šajā darbā nav tikai stāsts, tikai sižets, ka tur „apakšā” ir daudzas lietas, kuras viņiem kā aktieriem ir interesanti pētīt. Var meklēt un ieraudzīt tādus aspektus, kurus viņi paši vēlētos izstāstīt. Abiem aktieriem taču ir bijis tik daudz dažādu lomu, un es speciāli gāju skatīties viņus izrādes, lai izdomātu kaut ko jaunu, neierastu. Var jau būt, ka tas ir arī mans kā jauna režisora naivums - atrast kaut ko jaunu aktieriem. Man šķiet, ka mums kopā kaut kas tomēr izdosies.

Man šis ir tikai piektais, sestais iestudējums. Es zinu, ko es negribu teātrī darīt, bet to, kāds teātris mani interesē, tikai tagad pamazām sāku formulēt. Es vēlos šo reālpsiholoģisko, dzīvo procesu, kas atstāj telpu nosacītībai, spēlei. Jā, ir kādas zīmes, un aktieri nemitīgi ir „iekšā” procesā.

J.S. Režisoram, protams, ir satraukums pirms tam, kad nāk skatītājs un vērtē. Kāds ir bijis šis iestudēšanas laiks?

D.P. Abi aktieri ir teikuši, ka esot ļoti interesants iestudēšanas process. Tas man ir liels kompliments. Tāpēc man liekas, ja ir tik interesants darbības laiks, tad jau izrādei ir jāiznāk.

J.S. Tu jau pirms teātra esi studējis komunikāciju zinātnes bakalaura, maģistra un pat doktora līmenī.

D.P. Jā, un doktora darbu tā arī neuzrakstīju. Un tomēr teorētiskā pieredze ir ļoti svarīga. Es pētīju jautājumus par sabiedrību. Kas ir nācija? Mani vienmēr ir interesējusi tā pieredze, kā dažādu tautību cilvēki tiek it kā „salīmēti” kopā kādā nozīmīgā vēsturiskā posmā, kāda ir kopīgā attieksme dažādos sociālpolitiskos apstākļos, un kādā veidā tie tiek atrisināti. Esmu lasījis ļoti daudz pētījumu par nāciju, par sabiedrību, kā tās veidojās deviņpadsmitajā, divdesmitajā gadsimtā. Izrādes iestudēšanas procesā kopā ar abiem aktieriem mēs daudziem svarīgiem jautājumiem praktiskā darbā gājām cauri, un tas ir svarīgāk, nekā veicot sabiedriskās domas aptaujas. Jo tas ir dzīvais modelis. Man ir svarīgi, lai skatītājs šajā izrādē varētu līdz domāt un vērtēt, arī tad, ja skaidru atbildi nemaz neiegūs.